

Alfabetocentryzm w naukach o języku i o kulturze

Krzysztof Gajewski
Instytut Badań Literackich
Polska Akademia Nauk

Warszawa, 16 czerwca 2021

David Diringer i inni alfabetocentrycy

Tymczasem w Ameryce Północnej

Wnioski?

Alfabetocentryzm: system pisma oparty na alfabecie jest najdoskonalszą formą komunikacji piśmiennej

David Diringer i inni alfabetocentrycy

mit alfabetycznego demokratyzmu

„Sytuacja polityczna panująca na Bliskim Wschodzie sprzyjała wówczas [1730-1750 p.n.e.] stworzeniu „rewolucyjnego” pisma, które możemy chyba nazwać „demokratycznym” (czy raczej „ludowym”), w przeciwstawieniu do „teokratycznych” pism Egiptu, Mezopotamii lub Chin.”¹

¹David Diringer, Alfabet, s. 217

ocena pisma chińskiego

„Ponieważ pismo chińskie jest zbyt skomplikowane, niewiele ludów przyjęło je lub przystosowało do swoich języków. Zapożyczyli je Japończycy, Wietnamczycy i niektóre niechińskie ludy Chin, wywarło też wpływ na formę zewnętrzną wielu innych pism, szczególnie pism mongolskich i alfabetu koreańskiego”²

²David Diringer, Alfabet, s. 116

trudności alfabetyczne

„Wprowadzenie alfabetu łacińskiego dla notacji języka chińskiego wiąże się z bardzo wielkimi trudnościami”³

³David Diringer, *Alfabet*, 1968, s. 118

tymczasem angielszczyzna nie nadaje się do alfabetu

„Alfabet angielski, to jest pisownia angielska, tak bardzo różni się od wymowy, że wiele wyrazów jest prawie dowolnymi symbolami.”⁴

⁴David Diringer, Alfabet, 1968, s. 529

konserwatyzm w kwestii angielszczyzny

„W rezultacie wszystkich opisanych wyżej procesów język angielski jest bodaj najbogatszym i najbarwniejszym z języków nowożytnych. Przyczyny handlowe i polityczne sprawiły, że rozprzestrzenił się po całej kuli ziemskiej. (...) Język angielski i jego pismo stały się tedy światową lingua franca. Zreformowanie ich dzisiaj równałoby się, że tak powiem, zlekceważeniu historii Anglii”⁵

⁵David Diringer, *Alfabet*, 1968, s. 529

*„Dopiero w spisanych **pismem alfabetycznym** dokumentach medium językowe zyskało status obiektywny, przedmiotowy. Język, doskonale i w pełni zreprodukowany w tym piśmie, przestał być częścią mówiącego ja i uzyskał niezależne istnienie”⁶*

⁶Eric A. Havelock, *Muza uczy się pisać*, s. 128.

zalety alfabetu fonetycznego:

1. można nie znać języka, w którym się czyta
2. oddalenie od świata (jak idee Platona) („Pismo semickie pozostawało silnie zanurzone w pozatekstowym świecie człowieka”)
3. pozwala zapisywać obce języki⁷

⁷Eric A. Havelock, cyt. za: Walter Jackson Ong, *Oralność i piśmienność*, s. 147.

Derrick de Kerckhove dowodzi, że

„Alfabet rozwijany i udoskonalany przez pięć tysięcy lat stał się najważniejszą koncepcją zajmującą umysł, duszę i ciało człowieka w każdej kulturze, co trwało aż do wynalezienia elektryczności”⁸

⁸D. de Kerckhove, Powłoka kultury, 1995, s. 43

- prawa półkula — synteza, konkret
- lewa półkula — analiza, abstrakcja
- alfabet uprzywilejowuje lewą półkulę⁹

⁹D. de Kerckhove, Powłoka kultury, 1995, s. 43

„Jednak ze wszystkich alfabetów wynalezionych do dzisiaj, żaden nie odzwierciedlał mocniej i bardziej jednoznacznie lewej półkuli mózgu niż fonetyczny alfabet greckorzymski. My wszyscy zostaliśmy oczywiście na nim wychowani”¹⁰

¹⁰D. de Kerckhove, Powłoka kultury, 1995, s. 43

Alfabety

- hebrajski, arabski nie posiadają samogłosek: sylabariusze niezwokalizowane? (relikty kontekstu)
- grecki: w pełni zdekontekstualizowany¹¹

¹¹Walter Jackson Ong, *Oralność i piśmienność*, 1982, s. 146.

„Alfabet (...) zatracił związek z rzeczami. Przedstawia dźwięk jako rzecz, przekształcając ulotny świat dźwięku w bezdźwięczny, quasi-stały świat przestrzeni”¹²

¹²Walter Jackson Ong, *Oralność i piśmienność*, 1982, s. 148.

Ong: odejście od znaków chińskich

„Zdobycie znaczącej znajomości systemu pisma chińskiego wymaga zwykle około dwudziestu lat. Tego rodzaju zapis jest przede wszystkim czasochłonny i elitarny. Nie ulega wątpliwości, że to pismo zostanie zastąpione alfabetem łacińskim, gdy tylko cały naród Chińskiej Republiki Ludowej opanuje ten sam język ('dialekt') chiński, mandaryński, wszędzie obecnie nauczany. Literatura poniesie olbrzymie szkody, choć nie tak olbrzymie jak chińska maszyna do pisania z ponad 40 000 klawiszy”¹³

¹³Walter Jackson Ong, *Oralność i piśmienność*, 1982, s. 143.

Tymczasem w Ameryce Północnej

Osoby

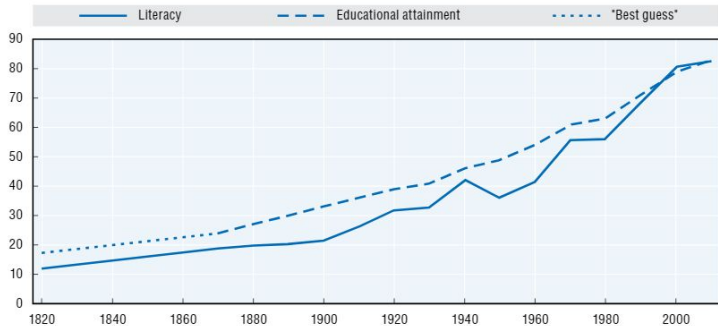
- niepiśmienne (illiterate) — nie są w stanie przeczytać ani słowa
- funkcjonalnie niepiśmienne (functionally illiterate) — umiejętności czytania podstawowe lub gorsze

- wg OECD: 1890 - 20-40% osób > 15 rż. poza Europą, 60-70% w Europie
- International Literacy Association, 2020: 781 mln niepiśmiennych lub funkcjonalnie niepiśmiennych (12% populacji)

Ewolucja piśmienności na świecie

Figure 5.1. **World development of literacy and attainment of at least basic education, 1820-2010**

Percentage of population aged over 15 literate or enrolled in formal education

Note: For an assessment of data quality, see Table 5.2.

Source: Clio-Infra, www.clio-infra.eu.

StatLink <http://dx.doi.org/10.1787/888933095666>

- Rosja, UNESCO 2010: 99.7%
- Polska, UNESCO 2008: 98.7%
- Chiny, UNESCO 2019: 98.2%
- Syria, 2004: 81%
- USA, 2020: 79%
- Indie, 2011: 74%
- Egipt, 2017: 71%
- Kanada, 2021: 52% (!?)

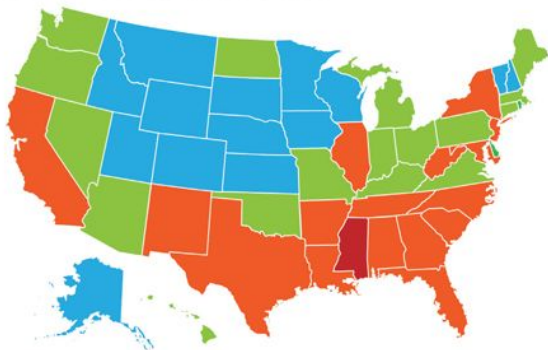
National Center for Educational Statistics (NCES), 2020

- 21% dorosłych niepiśmiennych lub funkcjonalnie niepiśmiennych (43 mln)
- w tym 35% biali, 34% latynosi, 23% afroamerykanie, 8% pozostali
- w tym 34% urodzonych poza USA
- najwyższy wskaźnik piśmienności: New Hampshire, Minnesota, Północna Dakota (94.2%, 94%, 93.7%)
- najniższy wskaźnik piśmienności: Floryda, Nowy Jork, Kalifornia (80.3%, 77.9%, 76.9%)

Piśmienność w USA ad 2020

U.S. READING LITERACY

PERCENTAGE OF THE POPULATION OF EACH STATE THAT HAS BELOW A FIFTH GRADE LEVEL OF LITERACY

SOURCE: NATIONAL CENTER FOR EDUCATION STATISTICS; NATIONAL ASSESSMENT OF ADULT LITERACY

Life Literacy Statistics

 48%

of adult Canadians have literacy skills that fall below a high school level,

which negatively affects their ability to function at work and in their personal lives.

 14%

of Canadians have advanced reading skills

meaning that they can perform tasks that involve combining information from several long texts and reaching a conclusion.

 17%

of Canadians score at or below the lowest level

meaning that they are able to use short texts to find one piece of information.

 54.7%

of adult Canadians score in the two lowest skill levels in numeracy, up from 49.8% in 2003.

People with lower literacy skills are more likely to be unemployed than those who scored higher.

Canada ranked 11th

out of the 23 OECD countries evaluated by the PIAAC on the percentage of adults with suitable literacy skills.

The assessment found that the percentage of adults with suitable literacy skills (48%) has increased notably over the past 10 years.

Literacy had the most notable effect when measured against other factors that affect differences in pay, followed by education.

Wnioski?

- Alfabetocentryzm to odmiana etnocentryzmu, strategia hegemonistyczna
- Jeśli tak, powinien zostać potraktowany jako błąd metodologiczny i wyeliminowany.
- porzucenie perspektywy alfabetocentrycznej
- uwzględniać wszelkie systemy pisma na równych prawach

Literatura

1. David Diringer, Alfabet, czyli klucz do dziejów ludzkości, przeł. Wojciech Hensel, Warszawa 1972.
2. Eric A. Havelock, Muza uczy się pisać. Rozważania o oralności i piśmienności w kulturze Zachodu, przeł. P. Majewski, Warszawa 2007.
3. Derrick de Kerckhove, Powłoka kultury. Odkrywanie nowej elektronicznej rzeczywistości, przeł. Witold Sikorski, Piotr Nowakowski, Mikom: Warszawa 1996.
4. Jan Luiten van Zanden, Joerg Baten, Marco Mira d'Ercole, Auke Rijpma and Marcel P. Timmer, How Was Life? Global Well-being since 1820, OECD, 02 Oct 2014
5. Walter Jackson Ong, Oralność i piśmienność. Słowo poddane technologii, przeł. Józef Japola, Warszawa 2011.
6. Amy Rea, How Serious Is America's Literacy Problem?, "Library Journal" Apr 29, 2020.